

Received-Makale Geliş Tarihi 30.06.2024
Published-Yayınlanma Tarihi 30.09.2024
Volume-Cilt (Issue-Sayı), ss/pp 11(111), 1714-1724

Research Article /Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.13864069

Özlem Küçükşabanoglu

<https://orcid.org/0000-0003-3731-2844>

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi ABD Doktora Programı, Ankara / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/054xkpr46>

Doç. Dr. Ekrem Ziya Duman

<https://orcid.org/0000-0002-1965-1378>

Gazi Üniversitesi, , Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Felsefe Grubu Eğitimi ABD,
Ankara / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/054xkpr46>

G. E. Moore Düşüncesi Ekseninde: “Felsefe Nedir?”¹

Within The Axis Of G. E. Moore Thought: “What Is Philosophy?”

ÖZET

G. E. Moore, analitik felsefenin önde gelen isimlerinden biri olarak, felsefi düşünceyi önemli ölçüde etkilemiştir. Çalışmalarında analitik kesinlik arayışının yanı sıra, sağduyuya olan bağlılığı ve kavramsal belirsizlikleri ortadan kaldırma çabası öne çıkmıştır. Moore'un felsefi yöntemi, genellikle “sağduyu realizmi” olarak adlandırılan bir yaklaşıma dayanır. Bu yaklaşım, gündelik deneyimlerin ve sağduyu görüşlerinin felsefi problemlerin çözümünde temel alınması gerektiğini savunur. Moore'un kapsamlı metafizik sistemleri ve bu sistemlerdeki yanlışları eleştirmesi, felsefi söylemde kullanılan dilin analiz edilmesinin önemini vurgulamasıyla tanınır. Ona göre, felsefi karışıklıkların ve belirsizliklerin büyük kısmı, dilin doğru analiz edilmesiyle giderilebilir. Dolayısıyla Moore' un felsefesini anlayabilmek için ona göre “Felsefe nedir?” sorunun cevabını bilmek önemlidir. Çalışmada Moore' a göre bu sorunun cevabına ulaşılmaya çalışılmıştır. Moore felsefenin, aslında şeyleri bilmemizi sağlayan bütün farklı yolları sınıflandırmaya çalışmaktan ya da onları bilmenin belli yollarını tasvir etmeye çalışmaktan ibaret olduğunu söylemiştir. Moore'un çalışmaları, felsefi yöntemin ve dil analizinin önemini vurgulayan analitik felsefenin gelişimine büyük katkıda bulunmuş, bu sayede birçok felsefi sorunun çözümünde yeni yollar açmıştır. Bu nedenle çalışmada analitik felsefeye ve bu felsefenin temsilcilerinin de “Felsefe nedir?” sorusuna verdikleri cevaplara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, G. E. Moore, Analitik Felsefe

ABSTRACT

G. E. Moore, as one of the prominent names in analytic philosophy, has largely affected philosophical thought. Besides seeking for analytic precision in his works, he came to the forefront with his adherence to common sense and tried to eliminate conceptual uncertainties. The philosophical method of Moore mostly depends on an approach called “common sense realism”. This approach argues that everyday experiences and common-sense views should be based on the solution of philosophical problems. Moore is mostly known for his criticism of metaphysic systems and the misconceptions in these systems, and with an emphasis on the importance of analysis of language used in philosophical discourses. According to him, the great part of philosophical confusion and uncertainties in philosophy could be eliminated through correct analysis of the language. For that reason, in his opinion, it is important to know the answer to the question “What is philosophy?” to understand Moore's philosophy. In the current study, it was tried to find the answer to the question according to Moore. Moore pointed out that philosophy is actually nothing but to try to classify different ways allowing us to know things, and to depict certain ways of knowing them. Moore's studies have largely contributed to the development of analytic philosophy emphasizing philosophical method and the importance of language analysis, and in this way opened new ways to the solution of a lot of philosophical problems. Therefore, the answers given to analytic philosophy and the question “What is philosophy?” by the representatives of this philosophy were examined in the current study.

Keywords: Philosophy, G. E. Moore, Analytic Philosophy.

¹ Bu makale doktora tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Felsefe, insan yaşamıyla derin bir bağlantı içindedir ve tarih boyunca sürekli var olan merak uyandıran sorunlarla uğraşmaktadır. Dolayısıyla felsefi sorunlar, hem insani hem de etik ve dinsel deneyimlerle iç içe geçmiş olup, zamanla gelişen bilimsel bilgi ve düşünme yöntemleriyle yeniden ele alınmıştır. Felsefe, geçmişteki temel konuları korurken, çağdaş başarılarla da zenginleşmiştir.

Felsefenin sürekliliği ve dinamik doğası, değişen zaman ve bilgi koşullarına göre yeniden şekillenmesi ve derinleşmesi onun, sadece soyut teorik bir uğraş değil, aynı zamanda insan deneyimiyle doğrudan ilgili ve onu zenginleştiren bir etkinlik olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, felsefeyi anlamak isteyen bir kişinin hem temel meseleleri hem de güncel gelişmeleri dikkate alması önemlidir. Felsefeyi anlamamanın ilk adımı, “felsefe” kavramının ne anlama geldiğini ve filozofların bu kavrama nasıl yaklaştığını bilmektir.

Felsefenin ne olduğunu herkesin anlayacağı ve kabul edeceği şekilde tanımlamanın zordur. Felsefenin karmaşıklığı ve çok yönlülüğü nedeniyle, tam bir tanım oluşturmanın kolay olmadığı pek çok kişinin kabul ettiğini bir gerçektir (Cevizci, 2007, s.11). Ayrıca felsefenin uğraşı alanının tam olarak netleştirilememesi, çeşitli zorluklara yol açar (Koç, 2009, s.222). Bu durum, felsefenin kapsamı ve sınırları hakkında belirsizliklere neden olur, bu da felsefi sorunların tanımlanması ve çözümlenmesini zorlaştırabilir. Ayrıca, felsefenin diğer disiplinlerle ilişkisini ve onlardan ayrıldığı noktaları belirlemeyi güçleştirir, bu da felsefi tartışmaların ve araştırmaların daha karmaşık ve tartışmalı hale gelmesine yol açar. Fakat bu durumlar filozofları felsefe tanımı yapmaktan geri koymamıştır. Bu tanımlar, her ne kadar aynı tanımda mutabık olunmasa da insanlara felsefenin temel özelliklerinin ne olduğunu verir.

İlk Çağ’da çağda felsefe, varlık ve hayat hakkında teorik ve pratik bir bilgelik arayışı olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde felsefe, bilgelik ve akıl yürütme ile ilişkilendirilmiştir. Orta Çağ’da tek tanrılı dinlerin etkisiyle, felsefe ilahi hikmetle tanımlanmış ve filozoflar felsefeyi genellikle bu ilahi bilgelikle özdeşleştirmiştir. Orta Çağ’da felsefi düşünce, dini ve metafizik sorularla iç içe geçmiştir. Yeni Çağ’da bilimin ön planda olduğu bu dönemde, felsefe bilimle ilişkilendirilmiş ve bilimsel bilgiyle tanımlanmıştır. İnsanlık bilimi kullanarak dünyayı anlamaya çalışmış, bu da felsefenin bilimle olan bağlantısını güçlendirmiştir. Yirminci yüzyılda iki büyük dünya savaşının ardından, felsefe insani ve ahlaki problemlerle daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Bu dönemde felsefenin merkezi, insan ve toplum sorunlarına, etik ve ahlaki meselelere kaymıştır (Cevizci, 2022, s.5). Bu tarihsel dönüşümler, felsefenin insanlık tarihindeki değişen düşünce yapıları ve toplumsal koşullarla nasıl evrildiğini gösterir. Her çağ, felsefeyi farklı bir bağlamda ve anlayışla ele almış, bu da felsefi düşüncenin zenginliğini ve çeşitliliğini artırmıştır. Felsefe dönemselsel olarak farklı tanımlar ile ilişkilendirilmesiyle birlikte her filozoflara göre de farklı tanımlanır.

Birkaç tanıma değinilecek olunursa;

Kant felsefeyi “kendisini akla dayanan nedenlerle meşru kılmak veya haklı çıkarmak iddiasında olan bir zihinsel etkinlik biçimi” olarak tanımlamıştır (Arslan, 2012, s.29). Bu tanım, Kant’ın felsefeye yaklaşımında rasyonelliğe ve eleştirel düşünceye verdiği önemi vurgulamaktadır.

Hegel’e göre felsefe, objelerin düşünce ile görülmesi iken (Gökberk, 1966, s.436), modern pozitivistin kurucusu Comte’a göre ise felsefe, bütün bilimleri birleştiren bir bilim (Gökberk, 1966, s.464-469), bir bilimler bilimidir (Koç, 2009, s.223). Hegel, bu tanımla felsefenin nesnelere yalnızca duyuşsal algıyla değil, düşünceyle kavramayı amaçladığını vurgularken; Comte, felsefeyi tüm bilim dallarının sonuçlarını birleştiren bir çerçeve olarak gördüğünü vurgular.

“Felsefe insan olmaya ilişkin bir başarıdır (Uygur, 2019, s. 206).” Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere Uygur (2019), felsefeyi insan ve dünya ile ilişkilendirir ve bu doğrultudaki düşüncelerini temellendirir.

Felsefenin tanımındaki karmaşıklığa rağmen, filozoflar her dönemde kendi felsefi yaklaşımları ve perspektifleri doğrultusunda felsefeyi tanımlamaya çalışmışlardır. Her filozof, kendi felsefi sistemine uygun olarak felsefenin amacını, kapsamını ve yöntemlerini belirlemiş, bu da felsefenin çeşitli tanımlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum, felsefenin dinamik ve çok boyutlu yapısını yansıtır, çünkü her dönemde farklı düşünce ekolleri ve bireysel filozoflar, felsefenin ne olduğu ve ne olması gerektiği konusunda kendi özgün katkılarını yapmışlardır.

Bu bağlamda araştırmanın amacı, Analitik Felsefenin önemli figürlerinden G. E. Moore’nun felsefeyi nasıl tanımladığını incelemektir. Araştırma, Moore’un felsefe tanımını oluştururken izlediği yöntemi ve bakış açısını ele almayı hedefler. Ayrıca, Moore’ un bağlı olduğu Analitik Felsefe akımının ve bu akımın temsilcilerinin felsefeye bakış açılarına da yer verilecektir.

Konu ile ilgili doğrudan araştırmaya rastlanmamıştır. Dolaylı çalışmalar ise şu şekildedir:

Nutku (1985), araştırmasında çalışmasında Moore' un "*naturalistçe yanılmaca*"sı hakkındaki düşüncelerine yer vermiştir. Kılıç (1991), Moore'un ahlak felsefesi üzerine düşüncelerine yer vermiştir. Aydın (2017), "*iyi*" kavramının üzerinden Mill ve Moore'un fikirlerine değinmiştir. Morkoç (2021), Wittgenstein ve Moore'un kesinlik ve şüphecilik üzerine fikirlerini karşılaştırmalı olarak vermiştir. Mumcu (2023), "Acaba öznenin bilincinden (inancından) bağımsız nesnel bir doğruluk var mıdır?" sorusuna Moore düşüncesi cevap aranmıştır.

Moore'un fikirlerin hem epistemoloji hem de etik açısından kalıcılığını yirmi birinci yüzyıl felsefi tartışmalarında görülmektedir (Nuccetelli & Seay, 2007, s. 3). Moore İngilizce konuşulan ülkelerde felsefi düşünce üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Ancak İngilizce konuşulmayan ülkelerde tanınırlığı daha sınırlı kalmıştır (Elmalı, 2007, s.21). Bu durum, Moore'un İngilizce konuşulan ülkelerde felsefi tartışmalarda önemli bir figür olarak kabul edilmesine rağmen, uluslararası tanınırlığının sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, literatürde konu ile ilgili doğrudan bir araştırma olmaması, yapılan çalışmanın önemini artırmaktadır. Moore' un felsefesi üzerine Türkiye'de sınırlı sayıda çalışma bulunması, bu çalışmanın temel bir kaynaklardan biri görevini üstlenmesini sağlar. Moore' u tanımak ve onun düşüncelerini anlamak isteyenler için bu araştırma, önemli bir başlangıç noktası ve referans kaynağı olarak işlev görecektir. Bu tür bir araştırma, hem Moore'un felsefesinin derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunacağı hem de Analitik Felsefe' nin Türkiye' deki akademik literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

2. ANALİTİK FELSEFE: BERTRAND RUSSELL ve LUDWIG WİTTGENSTEİN'İN FELSEFEYE BAKIŞ AÇISI

Analitik felsefenin yükselişi, yirminci yüzyılın başlarında idealizm ve özellikle Hegelcilik gibi felsefi akımlara karşı verilen güçlü bir tepkiyle şekillenmiştir. O dönemde, hem Britanya'da hem de İngilizce konuşan dünyanın diğer bölgelerinde idealist felsefenin büyük bir nüfuzu vardı. Ancak Gottlob Frege, Bertrand Russell ve G.E. Moore gibi düşünürler, bu idealist ve kıta felsefesi geleneğine karşı mücadele ederek analitik felsefenin temellerini atmışlardır (West, 2021, s.14). Frege, Russell ve Moore'un çabaları, analitik felsefenin daha sonraki gelişimine büyük bir ivme kazandırdı. Bu düşünürler, felsefenin dilsel analiz, mantık ve matematiksel kesinlik gibi yeni yöntemlerle ele alınması gerektiğini savunarak idealizmin spekülasyon doğasına karşı çıktılar. Özellikle Frege'nin mantık ve dil felsefesindeki çalışmaları (Frege, 1879; 1892), Russell'ın mantıkçı atomculuk ve dil analizi üzerine yaptığı katkılar (Russell, 1905; Russell & Whitehead, 1910-1913) ve Moore'un sağduyuya dayalı gerçeklik savunusu (Moore, 2000; 1925), analitik felsefenin ana hatlarını belirlemiştir.

Bu dönemde analitik felsefe, Britanya ve İngilizce konuşan dünyada hızla yayılarak, idealist felsefeye karşı yeni bir alternatif oluşturdu. Analitik felsefenin bu yükselişi, felsefenin yöntemini ve içeriğini radikal bir şekilde değiştirdi, dil ve mantık analizinin merkezde olduğu bir felsefi yaklaşımı öne çıkardı.

Dahası sembolik mantığın denetleme yöntemleri, günlük dilin karmaşıklıklarını ve çok anlamlılıklarını ortadan kaldırarak, felsefi tartışmaları daha objektif bir zemine oturtmayı amaçlar (Eroğlu, 2012, s.125). Bu çabanın ardında yatan temel düşünce, felsefenin net ve tutarlı bir dil gerektirdiği, aksi takdirde dildeki belirsizliklerin felsefi argümanların anlaşılmasını zorlaştıracaktır. Ancak, sembolik dilin kesinliği ve netliği, gündelik dilin zenginliğini ve nüanslarını tam anlamıyla yakalayamayabilir. Bu durum, 20. yüzyılda analitik felsefenin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Analitik felsefe, dili temele alan ve söylemi, bilgi ve hakikat arayışında felsefenin ulaşabileceği en yüksek nokta olarak gören bir gelenektir (Arslan & Duman, 2024, s. 276). Analitik felsefe geleneği, dilin analizine odaklanarak, felsefi sorunları daha net bir biçimde ele almayı ve çözüm yolları geliştirmeyi amaçlamıştır. Analitik felsefe, dilin felsefi analizinde bir yöntem olarak mantığı merkeze almış, böylece felsefi tartışmaların daha belirgin ve anlaşılır olmasına katkıda bulunmuştur. Bu gelenekteki filozoflar, dilin mantıksal yapısını inceleyerek, felsefi sorunları daha açık ve sistematik bir şekilde çözmeyi hedeflemişlerdir. Dolayısıyla da bu gelenek, dilin doğasını, anlamını ve kullanımlarını inceleyerek, felsefi problemlerin çözümlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Analitik felsefe, 20. yüzyılın en etkili felsefi akımlarından biri olarak, dilin analizi yoluyla anlam ve doğruluk sorunlarını çözmeyi amaçlamıştır. Bu ekol, dilin felsefi incelemesiyle felsefi problemleri ele alarak, felsefenin temel amaçlarını ve yöntemlerini yeniden tanımlamaya çalışmıştır (Bekalp, 2019, s.94). "*Analitik felsefe*" terimi, özellikle Anglosakson ülkelerde, 20. yüzyılın başlarından itibaren dil çözümlemesine dayanan felsefi soruşturmalar için yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Rossi, 2020, s.11). Bu terim sadece dilin analizine odaklanmakla kalmaz, aynı zamanda felsefenin yöntemi,

konusu ve amacı gibi daha geniş meta-felsefi soruları da kapsar. Bu meta-felsefi çerçevede, felsefi sorunların çözümünde dilin felsefi veya mantıksal analizi birincil bir yöntem olarak kabul edilir. Analitik felsefenin temel amacı, felsefi sorunlara dilin analizi yoluyla çözümler üretmektir (Öztürk, 2016, s.250). Bu nedenle, analitik felsefe, “dil” konusunda ortaya çıkan sorunların çözümü için bir arayışın ürünü olarak görülebilir. Dilin mantıksal ve felsefi analizi, felsefi sorunların daha net ve sistematik bir şekilde ele alınmasını sağlar, bu da felsefi etkinliğin amacını ve yöntemini yeniden tanımlama çabası olarak değerlendirilebilir.

Analitik felsefe, 20. yüzyılda gelişen ve özellikle idealist ve metafizik felsefeleri eleştirerek kendini konumlandıran bir felsefi hareket olarak, dilin kullanımı üzerindeki hassasiyetiyle öne çıkar. Analitik filozoflara göre, özellikle Hegel idealizmi gibi büyük metafizik sistemlerde dilin belirsiz ve çok anlamlı kullanımı, kavram kargaşasına yol açmakta ve bu da felsefi anlamda ciddi bir kafa karışıklığı yaratmaktadır (Erdoğan, 2024, s.35-37). Bu durum, insanların sağduyusal olarak kabul ettikleri temel doğruların içeriğinin değişmesine ve felsefi tartışmalarda her şeyin altüst olmasına neden olur. Analitik filozoflar, bu kavram kargaşasının temel sebebinin dilin yanlış ve keyfi kullanımı olduğuna inanır. Bu nedenle, analitik felsefenin doğuşu, dilin yanlış kullanımlarını tespit etmek, bu sorunları çözmek ve felsefi kavramlara netlik kazandırmak amacıyla gerçekleşmiştir. Analitik felsefe, dilin açık, net ve mantıksal bir şekilde kullanılmasını sağlamaya çalışır, bu da felsefi problemlerin çözülmesinde dilin doğru bir şekilde analiz edilmesini gerektirir. Bu doğrultuda, analitik felsefenin büyük bir kısmı, mantıksal, dilsel ve kavramsal çözümlerle ilgilidir. Bu çözümler, neredeyse her tür felsefi kavramın eleştirel bir bakışla değerlendirilmesi ve yeniden tanımlanmasını içerir (Çelik, 2021, s.19-20).

Analitik felsefe, tarihsel olarak büyük etki yaratmış metafizik sistemleri eleştirerek, bu sistemlerdeki temel kavramları ve terimleri mantıksal çözümlere süzgecinden geçirir. Bu süreçte, büyük felsefi sistemlerin dilin yanlış kullanımıyla yaratılmış keyfi kavramlar ürettiği ve bu nedenle sağduyuya aykırı sonuçlara vardığı gösterilmeye çalışılır. Analitik filozoflar, bu eleştirileri yaparken sıklıkla “saçmaya indirgeme” gibi yöntemler kullanarak, geleneksel felsefi argümanların açmazlarını ve zayıflıklarını ortaya koyarlar. Ayrıca, doğru ve kesin bir felsefe dili oluşturmanın önemini vurgulayarak, özellikle günlük dilin kullanımında bilinçlendirme çabalarına dikkat çekerler. Bu yaklaşımlar, analitik felsefenin temelini oluşturan felsefi kavramların berrak ve tutarlı bir şekilde ele alınmasını sağlar (Çelik, 2021, s.20). Söz gelimi analitik felsefeye göre; felsefe, dilin ve düşüncenin mantıksal analizine dayanan bir etkinliktir. Bu yaklaşım, felsefi problemlerin genellikle dilin yanlış anlaşılmasından ya da dilin belirsizliklerinden kaynaklandığını savunur. Bu nedenle, felsefenin temel görevi, dili netleştirerek ve anlamları açıklığa kavuşturarak bu problemleri çözmektir. Analitik felsefe, felsefenin geleneksel olarak ele aldığı büyük sorular “varlık, bilgi, etik, zihin gibi” hakkında kesin sonuçlara ulaşmaktan ziyade, bu soruların anlamını, dilsel ifade biçimlerini ve mantıksal yapısını incelemeyi amaçlar. Felsefi soruşturmanın dilin çözümlenmesi yoluyla yapılabileceği fikri, bu ekolün merkezinde yer alır.

Analitik felsefenin “felsefeye” bakış açısına değinildikten sonra araştırma kapsamı bağlamında konunun daha iyi anlaşılması için Moore üzerinde etkili olan analitik filozoflardan bazılarının “felsefe” kavramına nasıl bir anlam yüklediklerine bakmak önemlidir. Dolayısıyla Bertrand Russell ve Ludwig Wittgenstein’ in felsefe kavramına yükledikleri anlamlara değinmek önemlidir. Özellikle bu iki filozofun seçilmesindeki neden Moore ile aynı felsefenin temsilcileri olmaları yanında aralarındaki yakın ilişki (Magee, 2011) içerisinde olmalarıdır.

20. yy İngiltere’inde etkili olan ve ünü dünyaya yayılan filozof Bertrand Russell’ dir. Felsefe alanında yaptığı çalışmalar oldukça etkilidir. Analitik felsefenin, Ada Avrupa’ında başlamasına ön ayak olması ve dahası bu yeni felsefinin tüm Ada felsefecilerini etkisi altına almasını sağlamıştır. Ona göre artık felsefenin yöntemi çözümleyici (analitik) bir felsefe olmalıdır. Dolayısıyla, çağdaş felsefede bu analitik yöntemi ilk kez açıkça belirtmiş ve önemli temsilcilerinden biri olmuştur (Çelik, 2021, s.23-24). Russell, kendisinden sonra gelen analitik filozoflar üzerinde yazıları ile etkili olmuş ve onların kendi fikirlerini oluşturmalarında bir pusula görevini üstlendiğini söylemek mümkündür.

Russell’ın öğretisi farklı iki bölüme ayrılmaktadır. Birincisi, mantık ve matematiksel felsefeden oluşmakta, ikincisi ise kuramları meydana getirmektedir. Russell’ın düşünsel gelişiminde de iki temel evre ayır edilebilir. İlk evrede, Russell, Platoncu bir perspektiften hareket ederek matematiksel simgeler ve imlerle çalışmış ve bu alanda coşkuyla söz etmiştir. Bu dönemde, Platon’un sadık bir izleyicisi olarak, evrensellerin şeylerden ve ruhlardan bağımsız, kendilerine özgü varoluşları olduğuna inanmıştır. Bu dönemde Russell, felsefeyi, duyuşal deneyimden bağımsız olarak çıkarımsal bir bilim olarak görmüştür. Ancak, Russell’ın düşünceleri zamanla değişmiştir. “Principia Mathematica”nın yazım ortağı Alfred

North Whitehead metafiziğe yönelirken, Russell ise pozitivizme doğru bir kayış yaşamıştır. Russell'a artık evrenseller sorunu temelsiz, her türlü metafizik anlamsız ve felsefenin kendisi çıkarımsal bir şey değil, İngiliz düşünselliği geleneğinde deneysel bir şey olarak gözükmektedir. Bu değişimle birlikte, matematiğe yönelik Platoncu bakış açısını terk etmiş ve matematiği, bilimin yalın ve uygulamalı bir aracı olarak görmeye başlamıştır. Russell'ın son dönem düşünceleri, klasik bilimci bir tutumu yansıtır. Doğa bilimlerinin yöntemlerinin bilgi edinmede tek geçerli yöntem olduğuna inanır ve insanın teknik aracılığıyla etkinleşebileceğini savunur. Bu çerçevede, ilerleme fikrine coşkuyla bağlıdır. Düşüncesinde, Hume'un öğretilerine yakın bir gerçekçilik ve belirgin bir kuşkuculuk bulunur (Bochenski, 2019, s.67-68). Dolayısıyla Russell, felsefesindeki söz edilen fikir değişiklikleri onun düşünsel sistemini yeniden şekillendirmiştir.

Özellikle etkisinde olduğu kuşkuculuğu felsefe kavramını açıklarken vurgulamıştır. Felsefenin bir kavram olarak içerisinde kuşkuculuğu barındırdığını söylemiştir. Felsefe yapan kişilerinde felsefe kavramını tanımını yaparken bu özelliğini göz ardı etmemeleri gerektiğinden bahsetmektedir (Russell, 1977, s.6). Bu doğrultuda Russell' a göre felsefe kavramının temel özelliklerinden biri kuşkuculuk olduğunu söylemek olağandır.

Bertrand Russell, felsefeyi "üzerlerinde henüz belirli bir bilginin var olmadığı konularda kurgular yapmak" olarak tanımlar. Ona göre, felsefe, bilmediğimiz şeylerin tümünü kapsar. Bu tanım, felsefenin doğasını, kesin bilgiye ulaşmak yerine, sürekli bir sorgulama ve araştırma süreci olarak görür. Felsefe, insanı dikkatli, tedbirli ve eleştirel düşünmeye sevk eder; düşündüğümüz konularda öğrenebileceğimiz her şeyi öğrenmeye teşvik eder. Ayrıca, Russell'a göre, felsefe alçakgönüllülüğü de beraberinde getirir. Felsefi sorgulamalar, bilgi sandığımız şeylerin her zaman öyle olmadığını anlamamıza yardımcı olur ve bizi, bilgiye karşı daha mütevazı bir tutum geliştirmeye davet eder (Russell, 1977, s.5-6; Gül, 2002, s. 118). Felsefenin bu iki yönü "eleştirel düşünme yetisi kazandırması ve alçakgönüllülüğe çağırması" Russell'ın felsefeye yaklaşımında temel unsurlardır.

Russell, yeni-gerçekçi okulun simgesi olarak, felsefenin bilimsel bir temelde olması gerektiğini savunur. Felsefenin ilkeleri din ya da ahlaktan değil, doğa bilimlerinden çıkarılmalıdır. Filozofun amacı, yalnızca bilimsel sorunları incelemek ve bilime yol açmaktır; romantizm ve gizemcilik bu amacın dışında kalmalıdır. Felsefenin amacı, insanın düşünsel sıkıntılarını kahramanca ve kesin çözümler bulmak yerine, karşılaşılan her türlü sorunu yorulmadan ve sabırla çözümlenmeye çalışmak olduğunu vurgulamaktadır. İlk yaklaşımlarında Russell, felsefenin güvenli yanıtlar verebileceğine inanmıyordu. Felsefenin işlevi, bilime alan açmak olduğundan, felsefe, sorunları çözümlenmekten çok ortaya sorunlar atmalıydı. Felsefenin görevi, eleştirel bir görevdi. Russell'a göre filozof; kavramları, önermeleri ve bilimsel kanıtlamaları aydınlığa kavuşturmalı ve bu amaçla onları ayrıntılı bir mantıksal çözümlenmeye tabi tutmalıdır. Gerçekte bu ilerleme yordamı, anlığı canlandıracak, tümüyle kuşkulu yanıtlardan çok daha fazla değer taşıyacaktır. Zamanla agnostik bir tutum benimseyen Russell, gerçeklik hakkında yalnızca doğa bilimlerinin bilgi sağlayabileceğine inanmış ve bu bilginin de kesinlikten çok olasılıkla sınırlı olduğunu savunmuştur (Bochenski, 2019, s.68-69). Kısaca Russell için felsefe, eleştirel bir görevi barındıran ve bu doğrultuda filozoflar aracılığıyla sorunları ortaya koyan ve bu sorunlara çözüm arayan bir şey kavramı olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz.

20. yy.'ın ilk yarısında, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki felsefi düşüncenin çağdaş durumunu belirleyen iki önemli analitik-lengüistik program ortaya koyan Ludwig Wittgenstein'in felsefi etkisi oldukça geniş kapsamlı ve derindir. "*Tractatus Logico-Philosophicus*" ve "*Felsefi Araştırmalar*" arasındaki değişim, onun düşüncelerinin evrimini ve felsefi dünyada nasıl büyük bir etki yarattığını gösterir (Panova, 1988, s.386). Dolayısıyla Wittgenstein'in felsefesini bu iki eserin karakterize ettiğini söylemek mümkündür.

Wittgenstein'in "*Tractatus Logico-Philosophicus*" adlı eserinde, dilin doğru kullanımını ve mantıksal yapısını inceleme amacı güttüğü görülür. Ona göre mantık a priori bir yapıya sahiptir ve dil evrenselidir. Wittgenstein, dilin mantıksal yapısını ortaya çıkararak, dünyanın ya da gerçekliğin yapısını anlamaya çalışır. Bu bağlamda, dünya olgulardan oluşur ve anlam bu olgulardadır. Önerme, olgusal dünyanın bir resmini sunar ve onu yansıtır. Bu nedenle, Wittgenstein dilin sınırlarını dünyanın sınırları olarak tanımlar. 1930'lara gelindiğinde, Wittgenstein'in araştırma konusu olan dilin sentaktik-mantıksal boyutu yerini pragmatik-gündelik dil boyutuna bıraktı. Bu dönemde, hem mantıkçılara hem de ideal bir mantık diline karşı bir güvensizlik oluştu. Wittgenstein'in düşüncelerinde, ikinci kuşak analitik filozoflar üzerinde yarattığı etki benzeri bir etki yaratan radikal değişimler gözlemlenir (Rossi, 2020, s.39-44,55-56). Wittgenstein, ikinci döneminde mantığın a priori ve dilin evrensel olduğu düşüncesinden vazgeçer. Bu dönemde, "bir tümceyi anlamak için bir dili anlamak gerektiğini" belirtir. Burada kastedilen, doğal dilden

ziyade “dil oyunlarıdır.” Dil oyunları, dilin ilkel formlarıdır ve bu formlar daha karmaşık yapıların içine girerek gündelik dili oluştururlar. Çünkü artık karşımızda artık gerçeklik onun bize görünen resmi olan bir dilden ibaret bir ayırım yoktur. Burada dil ile kastedilen sadece dar anlamıyla söylemeye, yazmaya ve anlamaya yönelik pratikler değil; insanın etrafındaki dünyayla etkileşimini mümkün kılan her türlü pratiktir (Morkoç, 2024, s. 81). Dil oyunları olarak adlandırılan pratikler sözel anlaşma pratiklerinin de çok daha ötesinde kuşatıcı bir şey olarak betimlenir. Bir matematik problemi çözmekten dua etmeye, tiyatro oynamaya... gibi insanın özenler arasında görünür olabilecek tüm edimler birer dil oyunudur (Wittgenstein, 2010, s.23). Dil oyunları, konuşulan dilin bir etkinliğin ya da yaşam formunun parçası olduğunu ifade eder. Artık gerçeklik, olgulardan oluşan dünyada değil, dil oyunları aracılığıyla anladığımız etkinlikler, eylemler ve yaşam formlarındadır. Netice olarak Wittgenstein’ın felsefesinin temel çerçevesi bahsedilen şekildedir.

İlk dönem Wittgenstein’ a göre, felsefenin işlevi, olgusal söylemin mantıksal sınırlarını belirlemekten sonra ortaya çıkar. Bu sınırlar belirlendikten sonra, felsefenin ne işe yaradığı ve olgusal olmayan diğer alanlardan nasıl ayrıldığı sorusu gündeme gelir. "Notebooks" adlı eserinde, felsefenin mantık ve metafizikten oluştuğunu ifade eder. Metafizik, dil ve dünya arasındaki mantıksal bağı göstermeye çalışırken, felsefenin temel görevinin, söylenemeyenlerin gizemi ile uğraşmak olduğunu ima eder. Wittgenstein, felsefenin asıl etkinliğinin mantıksal analiz olduğunu belirtir. Ona göre, felsefenin temel görevi, olgusal dilin önermelerinin mantıksal doğasını aydınlatmaktır. Bu süreç, nasıl felsefe yapılması gerektiğini de belirler. Felsefe, dünya üzerine konuşan olgusal önermelerin doğasını aydınlatarak, dünya hakkındaki bilgiye katkıda bulunur. Ancak felsefe, dünya hakkında bilimlerin yaptığı gibi açıklamalar yapmaz veya dünya resimleri sunmaz; bu nedenle, felsefe doğa bilimlerinden biri değildir. Felsefenin dili aydınlatıcı bir etkinlik olarak ele alınmalıdır. Felsefenin amacı, doğa bilimlerinin önermelerini mantıksal olarak çözümlenmek ve bu önermelerin gerçeklikle bağlantılarını incelemektir. Wittgenstein, felsefenin önermelerinin tanıtlayıcı değil, betimleyici olduğunu ve bu betimleyici etkinliğin, felsefenin asıl görevini oluşturduğunu vurgular. Felsefe, bir öğreti değil, bir etkinliktir; bu etkinlik, dilsel yapıların ve olgusal söylemin mantıksal çözümlenmesini yapmayı içerir (Çakmak, 1997, s. 148-149). Onun her iki dönemde de felsefenin doğasıyla ilgili benzer bir tutum sergiler; felsefi problemler dilin yanlış anlaşılmasından kaynaklanır. Wittgenstein’in her iki dönemindeki farklılık ise dilin doğasına ilişkin kavrayışında yatmaktadır. *Tractatus*’ta dil, dünyayı betimleyen bir araç olarak görülürken, sonraki dönemde dilin çok daha karmaşık ve çeşitli işlevlere sahip olduğunu vurgulamıştır. Bu değişen dil anlayışı, felsefi problemlerin nedenini ve felsefeye yüklenen görevlerin mahiyetini de etkilemiştir. Ancak temel prensip aynı kalır: Felsefi sorunlar, dilin yanlış anlaşılmasından kaynaklanır ve bu sorunlar yeni kuramlar geliştirilerek değil, dilin işleyişinin incelenmesiyle çözülebilir (Wittgenstein, 2010, s.109; Bingöl, 2018, s.84). Wittgenstein’ a göre felsefenin görevi, şeylerin ve insanların doğasına dair zorunlu bir gerçekliği bulmaktan ziyade, diğer bilimlerin ifadelerinin, konuşma ve düşüncelerinin mantıksal gerekliliklere ne kadar uyduğunu açıklamaktır. Bu yaklaşım, Wittgenstein’in her iki döneminde de sabit kalmış bir düşüncedir. Wittgenstein felsefeyi “bulanık ve müphem olan düşünceleri açıklığa kavuşturmak ve kesin olarak onların sınırlarını çizmek” olarak tanımlar (Panova, 1988, s.391). Bu, onun felsefeye dilsel ve mantıksal analiz yoluyla yaklaşımının temelini oluşturur.

3. G. E. MOORE’A GÖRE “FELSEFE NEDİR?”

Analitik felsefenin doğuşunda Moore’un (1873-1958) çalışmalarının önemli bir yeri vardır (Türer, 2021, s. 552). Dolayısıyla analitik felsefenin kurucularından biri olan Moore (Putnam, 2016, s.197), erken dönemlerinde Yeni Hegelci düşünürler Bradley ve McTaggart’ın etkisinde kalmıştır. Bu, onun felsefi düşüncelerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Sonraları, Russell ile olan ilişkisi de onun düşünce tarzı ve yöntemleri üzerinde etkili olmuştur. Russell ile olan bu etkileşim, filozofun kendi yöntem ve tarzını geliştirmesine yardımcı olmuştur (Ayer, 1971, s.141; Elmalı, 2007, s. 21). Moore’ un sonraki yazıları dış dünyanın doğası ve onun hakkındaki bilgimizin kapsamıyla ilgilidir. Gerçekliği hakkındaki idealist şüphelere ve onun hakkındaki bilgimizle ilgili şüpheli şüphelere karşı Moore, aşına olduğumuz inançlarımıza olan bağlılığımızın derinliğini vurgulayarak ve onları sorgulayanların argümanlarını eleştirerek “sağduyuyu” savunur (Baldwin, 2003, s. 805). Ancak aşına olduğumuz inançlarımızın doğruluğu konusunda ısrar etse de, onların gerçeğinin olduğu olguları açıklığa kavuşturmayı amaçlayan “analizleri” konusunda dikkat çekici derecede açık fikirdir (Baldwin, 2005, s.692). Başlıca eserleri şu şekildedir: “*Principia Ethica* (Moore, 2000)”, 20. yüzyılın en etkili etik felsefe kitaplarından biridir. Moore, bu eserinde ahlak felsefesine yeni bir bakış açısı getirir ve etik kavramların analizini yapar. Kitap, ahlaki değerlerin doğasını ve ahlaki yargıların temellerini sorgular. “*Philosophical Studies* (Moore, 1922),” Moore’un çeşitli felsefi makalelerinden oluşan bir derlemedir. Bu kitap, Moore’un analitik felsefe,

epistemoloji ve etik konularındaki temel düşüncelerini içerir. Kitap, Moore'un düşüncelerini daha derinlemesine incelemek isteyenler için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Analitik gelenekte, felsefe, inançların, mantıkların, kavramların ve yöntemlerin çözümlenmesi, açıklaması ve haklı kılınması olarak görülmeye başlanmıştır. Bu görüş, felsefenin teknik bir doğası olduğunu ve birinci dereceden felsefi sorunların ya hiç olmadığını ya da yalnızca bu çerçevede anlamlı olduklarını öne sürer. Felsefi sorunlar ve kuramlar, bu yaklaşımda, felsefenin dışından gelir; felsefe yalnızca onları analiz eder ve açığa kavuşturur. Moore'a göre ise, birçok felsefi sorunun ortaya çıkması, sağduyunun ciddiye alınmamasından kaynaklanır. O, sağduyunun felsefi sorunların çözümünde merkezi bir rol oynadığına inanır. Sağduyu, Moore'un felsefesinde temel bir dayanak noktasıdır ve ona göre, felsefi sorunların çoğu, aşırı entelektüelleşmenin bir ürünü olarak yapay bir şekilde yaratılmıştır. Moore, bir keresinde dünyanın ona felsefe yapma isteği uyandıracak sorunlar sunmadığını, ancak filozofların saçma konuşmaları nedeniyle bir filozofa dönüştüğünü ifade etmiştir. Bu, onun felsefi yaklaşımlarının, sağduyuya dayalı bir gerçeklik anlayışına vurgu yaptığını ve felsefi problemlerin çoğunun gerçek olmadığını düşündüğünü göstermektedir (Magee, 2011, s.398). Böylelikle Moore'un felsefesinin analitik gelenekten nasıl ayrıldığını ve sağduyunun onun felsefi düşüncesinde ne kadar önemli bir yer tuttuğunu açıkça ortaya koymaktadır. Analitik felsefenin soyut ve teknik yaklaşımlarına karşı, Moore, sağduyuya dayalı daha doğrudan ve pratik bir felsefi yaklaşımı savunmuştur.

Moore'a göre felsefe, "genel antolojik bir girişimdir; evrenin bütününe ve düzenli biçimine ilişkin genel bir betimdir; evrende bulunan en önemli şeylerin ifade edilmesidir". Moore'a göre, dünya ve bilimler, kendiliklerinden herhangi bir felsefi sorun ortaya koymazlar. Yani, dünya ve bilimler, doğrudan doğruya karmaşık ya da anlaşılabilir değildir; bu yüzden felsefi güçlükler ve anlaşmazlıkların kaynağı da onlarda bulunmamalıdır (Özcan, 2016, s.191). Moore'un kariyerini gözden geçirirken: "Dünyanın yahut bilimlerin aklıma herhangi bir felsefe sorunu getirmiş olabileceğini hiç sanmıyorum. Aklıma felsefe sorunları getiren şeyler, dünya yahut bilimler üzerine başka filozofların söyledikleri şeylerdir (Nutku, 1985, s.93; Schilpp, 1942, s.14)." sözü bu düşüncesini doğrular niteliktedir.

Peki, felsefi problemler niçin ortaya çıkmaktadır? Moore bunu şu üç nedene bağlar (Armengaud, 1985, s.72-73; Özcan, 2016, s.190-191):

1."Genellikle sorunlara, kesin doğaları hakkında bilgimiz olmadan cevap vermeye kalkmamız. Oysa felsefi sorunları çözmek için onları doğalarına göre ayırmalıyız. Bu da analizle mümkündür.

2.Filozofların dünyaya ve bilime dair, ortak duyuya aykırı sözleri ve yazıları. Bu sorunların ortaya çıkmamaları için "dil'in zihnimizi büyülemesine engel olmalıdır.

3.Olguları anlatmakta kullandığımız ifadelerden doğan yanlış analogiler. Yanlış analogiler yapmamak için dil hatalarını ele almalıyız. Dil hatalarını ele almak ve çözmek felsefenin asıl konusudur."

Moore' un felsefi problemlerin ortaya çıkışına dair açıklaması, onun felsefi yaklaşımının temelini oluşturur. Moore'a göre, felsefi problemlerin başlıca nedenleri şunlardır:

"Sorunlara Yetersiz Bilgiyle Yanıt Verme:" Genellikle sorunlara, onların kesin doğaları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan yanıt vermeye çalışırız. Oysa felsefi sorunları çözmek için bu sorunları, doğalarına göre ayırmak ve analiz etmek gereklidir. Analiz, felsefi problemlerin çözümünde kilit rol oynar.

"Sağduyuya Aykırı İddialar:" Filozoflar bazen dünya ve bilimle ilgili, ortak duyuyla çelişen iddialarda bulunurlar. Bu durum, dil'in zihnimizi büyülemesine neden olabilir. Moore, bu tür büyüleyici etkilerin önlenmesi gerektiğini savunur.

"Yanlış Analogiler:" Olguları anlatırken kullandığımız ifadelerden doğan yanlış analogiler, felsefi sorunların kaynağı olabilir. Yanlış analogilerden kaçınmak ve dil hatalarını düzeltmek, felsefenin temel konularından biridir. Moore, dil'in doğru analiz edilmesinin felsefi problemlerin çözümünde önemli olduğunu belirtir. Bu nedenlerle Moore, felsefenin asıl görevinin, dil'in doğru analiz edilmesi ve yanlış anlamalara yol açan dil hatalarının düzeltilmesi olduğunu savunur. Bu yaklaşım, onun felsefi metodunun dilsel analiz üzerine odaklanmasına yol açar.

Moore' un felsefeye bakış açısını daha iyi anlamak için onun "*Felsefe Nedir?* (Moore, 2023)" adlı makalesine değinmek önemlidir. Çünkü Moore bu makalede bu soruya doğrudan cevap verir ve bu konudaki düşüncelerini ayrıntılı olarak ifade eder. Moore, ilk olarak felsefenin kapsamını tanımlamayla başlar. Fakat bunun kolay bir şey olmadığını çünkü filozofların tartıştıkları soru türlerinin muazzam

olduğunu söyler. Bunların hepsini kapsayıcı bir genel tanım yapmak zor olacağından başlıca soru türlerini belirlemek daha doğru bir yaklaşımdır. Moore' a göre tüm filozofların yapmaya çalıştıkları;

“En önemli ve ilginç görünen şey şundan daha azı değildir: bütün evrenin genel bir tanımını ortaya koymak, evrende var olduğunu bildiğimiz en önemli şey türlerini belirtmek, evrende var olduklarını mutlak suretle bilmediğimiz önemli şey türlerinin bulunmasının ne derece muhtemel olduğunu ve ayrıca var olan çeşitli şey türlerinin birbirleriyle ilişki içinde buldukları en önemli yolları değerlendirmek. Bu girişime kısaca “bütün evrene dair genel bir tanım yapmak” diyeceğim ve dolayısıyla felsefenin ilk ve en önemli probleminin bütün evrenin genel bir tanımını yapmak olduğunu söyleyeceğim (Moore, 2023, s.16).”

Moore, bu metinde felsefenin temel amacının evrenin kapsamlı bir tanımını yapmak olduğunu ifade ediyor. Metinde vurgulanan, evreni oluşturan en önemli unsurları belirlemek, bu unsurların var olup olmadığını anlamak ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini değerlendirmektir. Felsefenin en temel ve önemli problemi olarak ortaya konan bu görev, varlığın doğasına dair kapsamlı bir anlayış geliştirmeyi amaçladığı söylenebilir.

Moore' a göre felsefe “evrene dair genel bir tanım oluşturmak” tır. Peki bu tanıma nasıl ulaşılır. Moore' da bu sorunun cevabı “sağduyu”dur. Sağduyu, belli şey türlerin evrende kesinlikle bulunduğu anlamına gelen ve bu şey türlerinin birbiriyle ilişkili olma yollarından bazılarıyla ilgili olan, son derece kesin fikirler ortaya koyar (Moore, 2023, s.16-17). Ancak Moore, sağduyunun bütün evrene dair herhangi bir görüşünün olduğunu söyleyip söylemeyeceğini bilmediğini belki de sağduyunun yeterli olmayacağını da belirtir. Yine de “bana kalırsa” der ve kendi fikirlerini (sağduyu savunuculuğunu) dile getirmesi de son derece ilgi çekicidir.

Moore'un sağduyuya yaptığı başvurunun stratejik önemi, felsefi argümanların günlük yaşamla olan bağı vurgulamasında yatıyor. Moore, sağduyuya başvurarak, şüpheli argümanların çoğunlukla gündelik yaşamda sahip olduğumuz sağlam inançlarla çeliştiğini göstermeye çalışır. Bu strateji, şüpheli iddiaların ne denli absürt olduğunu ortaya koyarken, felsefenin yaşamla ilgili, pratik yönünü de güçlendirir sağlar (Coady, 2007, s.100-104). Moore'un sağduyuya yaptığı bu başvuru, felsefi argümanların ve teorilerin daha pratik, daha yaşamsal bir çerçevede değerlendirilmesini sağlar ve felsefi sorgulamalarda sağduyunun önemli bir rol oynadığını vurgular. Bu strateji, felsefenin soyut ve teorik olmaktan çıkıp, bireylerin gerçek yaşam deneyimleriyle daha derinden ilişkili olmasına yardımcı olur.

4. SONUÇ, DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Felsefe; her filozofun kendi bakış açısına, zihinsel tutumuna ve kişisel deneyimlerine dayalı olarak farklı bir tanım elde eder. Bu durum, felsefenin doğası gereği tek bir genel tanıma indirgenemeyeceğini gösterir. Her filozofun farklı bir felsefe tanımı ortaya koyması, bu alanın zenginliğini ve derinliğini yansıtır.

Felsefenin çeşitliliği, filozofların insan varoluşunun ve düşüncenin farklı yönlerini ele alması ve sorgulamasıyla ortaya çıkar. Bu farklılık, felsefi düşüncenin dinamizmini ve çok yönlülüğünü besler. Her filozofun zihinsel alışkanlıkları ve entelektüel eğilimleri, felsefenin farklı boyutlarını aydınlatır ve bu da felsefi düşüncenin sürekli evrim geçirmesini sağlar. Farklı filozofların birbirinden ayrılan felsefe tanımları, felsefenin tek bir doğruya ya da genel geçer bir tanıma indirgenemeyecek kadar geniş ve derin bir alan olduğunu kanıtlar. Bu da felsefenin, sürekli olarak yeniden düşünülme ve farklı açılardan ele alınmaya açık bir alan olduğunu gösterir.

Araştırmanın sonucunda ortaya çıkan düşünce sözü edilen tespitleri olumlar niteliktedir. Russell, Wittgenstein ve Moore felsefi olarak düşünce eksenlerinde hep aynı doğrultuda gitmemişlerdir. Söz konusu üç filozofun düşünceleri zamanla değiştiği araştırmanın ilgili bölümlerinde gözler önüne serilmiştir. Her biri de düşünsel serüvenlerinde oluşan değişimler doğrultusunda “Felsefe nedir?” sorusuna farklı zamanlarda farklı cevaplar vermişlerdir.

Analitik geleneğe çalışmada da vurgulandığı üzere; felsefenin doğası, inançların, mantık yapıların, kavramların ve yöntemlerin titiz bir çözümlemesini yapmak olarak görülür. Bu yaklaşım, felsefeyi teknik bir disiplin olarak ele alır ve felsefenin asıl işlevinin, mevcut felsefi sorunları çözmekten ziyade, bu sorunların nasıl oluştuğunu anlamak ve onları daha net bir şekilde formüle etmek olduğunu savunur.

Felsefenin esasen bir açıklığa kavuşturma ve çözümleme işi olduğunu, yani felsefi kavramların, terimlerin ve argümanların nasıl kullanıldığını ve ne anlama geldiklerini incelemekle ilgilendiğini vurgular. Böylece, felsefi sorunlar çoğu zaman dilsel veya kavramsal karışıklıklardan doğar; analitik felsefenin amacı da bu karışıklıkları çözerek felsefi tartışmaları daha net bir hale getirmektir. Bu felsefe hakkında düşüncelerin analitik filozoflar için ortak olduğu da araştırmanın sonucunda ulaşılmıştır.

Analitik filozofların felsefeye bakış açılarında ortak düşünceler olsa da bazı düşünceleri ile de analitik filozoflar kendi aralarında farklılık gösterir. Örneğin; felsefenin her alanında kavramsal açıklığı amaçlayan; özellikle bilginin kaynak ve dayanaklarını, gözlemsel ve bilişsel özelliklerini belirlemeye yönelik mantıksal çözümlenmeye dayanan eleştirel yaklaşım öncülleri Russell, Moore' un (Yıldırım, 2000, s.11) olması gibi.

Moore, dilin doğru analiz edilmesinin felsefi problemlerin çözümünde kritik bir rol oynadığını savunur. Moore'a göre, felsefi sorunların büyük bir kısmı, dilin yanlış kullanımı veya yanlış anlaşılmasından kaynaklanır. Bu nedenle, felsefenin temel görevi, dilin doğru bir şekilde analiz edilmesi ve yanlış anlamalara yol açan dil hatalarının düzeltilmesidir. Bu yaklaşım, Moore'un felsefi metodunun dilsel analiz üzerine odaklanmasına neden olur ve felsefenin, sağduyuya dayanan bir dil anlayışıyla anlaşılır ve net olmasını sağlar.

İkinci dönem Wittgenstein, dilin karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü fark eder. Felsefi problemlerin çoğunun, dilin yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını savunur. Felsefenin görevinin yeni kuramlar geliştirmek değil, dilin işleyişini incelemek olduğunu ileri sürer. Bu inceleme, bulanık düşünceleri açıklığa kavuşturmak ve dilin mantıksal gerekliliklere uygunluğunu değerlendirmekle ilgilidir. Wittgenstein' a göre, felsefe, dilin sınırlarını belirlemekten çok, dilin kullanımlarını analiz ederek, felsefi karışıklıkları gidermeye çalışır. Bu iki filozofun dil analizine odaklanmaları, felsefenin doğası ve işlevine dair önemli farklılıklar sergiler. Moore, dilin analizini felsefi problemlerin çözümünde bir araç olarak görürken, Wittgenstein, özellikle ikinci döneminde, felsefeyi dilin işleyişini anlamak ve felsefi sorunları dilin yanlış anlaşılmasından arındırmak olarak tanımlar.

Russell'a göre felsefe, eleştirel bir görevi barındıran bir kavramdır. Filozoflar aracılığıyla sorunları ortaya koyar ve bu sorunlara çözüm arar. Felsefe, bilimsel bir temele dayanmalı ve bilimsel ilerlemeye katkıda bulunmalıdır. Felsefenin bu eleştirel doğası, Russell'ın felsefeye dair tanımında merkezi bir yer tutar. Russell, felsefede kuşkuculuğu önemli bir unsur olarak görür ve filozofların kuşkucu bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini savunur. Moore ise sağduyunun felsefi sorgulamalarda temel bir rol oynadığını savunur ve şüpheciliğe karşı çıkar. O, felsefi şüpheciliği, günlük hayatın gerçekleriyle uyuşmadığı için reddeder ve sağduyuya başvurarak şüpheli argümanların absürtlüğünü gösterir. Russell, felsefi problemlerin çözümünde mantıksal analiz ve bilimsel yöntemleri vurgular. Moore'un yöntemi daha çok dilsel analiz üzerine odaklanır. Russell gibi mantıksal analizle ilgilenmekle birlikte, Moore, felsefi tartışmalarda sağduyunun rolüne ve dilin günlük kullanımına daha fazla önem verir.

Neticede Russell, Wittgenstein ve Moore, aynı felsefi akımdan gelmelerine karşın felsefede benzer (örneğin gündelik dil, çözümlenme, dil analizi ve benzeri) kavramları kullansalar da bunlara yükledikleri anlamların farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu da araştırmada sıklıkla değinilen felsefenin zenginliğinin bir göstergesidir. Çünkü her filozofun kendine dair bir yolu, perspektifi vardır ve doğrultuda felsefe tanımı yapar.

Araştırmanın sonucu doğrultusunda ortaya çıkan öneriler şu şekildedir: Analitik gelenek ve bu geleneğin temsilcileri ile ilgili daha fazla çalışma yapılması bu geleneğin daha anlaşılır olmasına olanak vereceği düşünülmektedir. Ayrıca bir filozofun düşüncelerinin benimsenmesinde onun "felsefe" kavramından ne anladığını bilmek önemlidir. Dolayısıyla yapılan bu araştırmanın konusuna benzer çalışmaların çoğaltılması araştırmanın bir diğer önerisini oluşturur.

KAYNAKÇA

- Armengaud, F. (1985). *G.E. Moore et la genèse de la philosophie analytique*. Méridiens-Klincksieck.
- Arslan, A. (2012). *Felsefeye giriş*. Liberte Yayınları.
- Arslan, A., & Duman, E. Z. (2009). Analitik felsefenin temelleri ve yapılan eleştiriler: Quine. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(155), 270-291. <https://doi.org/10.29228/ASOS.77007>.
- Aydın, M. (2017). İyi kavramının tanımı yapılabilir mi? J. S. Mill'in kanıtlaması ve G. E. Moore'un doğalcı yanılığın eleştirisi. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(2), 1139-1160.
- Ayer, A. J. (1971). *Russell and Moore: The analytical heritage*. The Macmillan.
- Baldwin, T. (2003). Moore. In E. T.-J. Nicholas Bunnin (Ed.), *The Blackwell companion to philosophy* in (pp. 805-810). Wiley-Blackwell.
- Baldwin, T. (2005). Moore, George Edward (1873-1958). In E. Craig (Ed.), *The shorter Routledge encyclopedia of philosophy* in (pp. 692). Routledge.
- Bekalp, B. (2019). Mantıkçı paradigma ve gündelik dil felsefesi. *Uluslararası Toplum Bilimler Dergisi*, 3(1), 93-112.
- Bingöl, S. (2018). *Wittgenstein'in I. ve II. Döneminde Dil ve Felsefe İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*. [Yüksek Lisans Tezi], Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Bochenski, J. M. (2019). *Çağdaş Avrupa felsefesi* (S. R. Kırkoğlu, Çev.). Fol.
- Cevizci, A. (2007). *Felsefeye giriş*. Sentez Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2022). *Felsefeye giriş*. Nobel.
- Coady, C. A. (2007). Moore's common sense. In S. Nuccetelli & G. Seay (Eds.), *Themes from G.E. Moore: New essays in epistemology and ethics* in (pp. 100-118). Oxford University Press.
- Çakmak, C. (1997). Wittgenstein'da dil ve felsefe ilişkisi. *Felsefe Arkivi*, 30, 141-151.
- Çelik, S. (2021). *Analitik felsefe: Çözümlemeci felsefeye bir giriş*. Retro Basım Yayın.
- Elmalı, O. (2007). *Etik: George Edward Moore'da*. Arı Sanat.
- Erdinç, T. (2024). Frege: Dile dönüş. *Telakki Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(4), 35-46.
- Eroğlu, G. (2012). Klasik mantıktan modern mantığa geçiş: Modern mantığın doğuşuna temel sayılabilecek bazı hususlar. *Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 115-135.
- Frege, G. (1879). *Begriffsschrift: A formula language, modeled upon that of arithmetic, for pure thought*. Nebert.
- Frege, G. (1892). On sense and reference. In P. G. Black (Ed.), *Translations from the philosophical writings of Gottlob Frege* in (pp. 56-78). Blackwell.
- Gökberk, M. (1966). *Felsefe tarihi*. Remzi Kitapevi.
- Gül, F. (2002). Bertrand Russell' in felsefe anlayışı üzerine. *Felsefe Dünyası*, 12(36), 117-129.
- Kılıç, R. (1991). G. Edward Moore'un ahlak felsefesi. *Felsefe Dünyası*, 48-52. <http://www.recepkilic.net/wp-content/uploads/2018/10/Edward-Mooreun-Ahlak-Felsefesi.pdf>.
- Koç, E. (2009). Felsefe nedir? *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 221-231.
- Magee, B. (2011). *Bir filozofun itirafları*. ODTÜ.
- Moore, G. E. (1922). *Philosophical studies*. Harcourt, Brace & Co. Inc.
- Moore, G. E. (1925). A defense of common sense. In J. Muirhead (Ed.), *Contemporary British philosophy* in (pp. 1-20). http://www.sophiaproject.org/uploads/1/3/9/5/13955288/moore_commonsense.pdf.
- Moore, G. E. (2000). *Principia ethica*. Cambridge University Press.
- Moore, G. E. (2023). *Felsefenin temel problemleri* (A. Çevik & B. M. Seferoğlu, Çev.). FOL.

- Morkoç, U. (2021). Wittgenstein ve Moore: Kesinlik ve şüphecilik üzerine bir soruşturma. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 14(2), 109-131.
- Morkoç, U. (2024). Ludwig Wittgenstein felsefi soruşturmalar. M. C. Kamözüt & U. Morkoç (Eds.), *Analitik felsefeyi tanımak: Seçilmiş metinler üzerine okuma rehberi* içinde(s. 77-96). Akademim.
- Mumcu, M. K. (2023). G.E. Moore düşüncesi ışığında: Öznenin inancından bağımsız nesnel bir doğruluk var mıdır? *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 1-9.
- Nuccetelli, S., & Seay, G. (Eds.). (2007). *Themes from G. E. Moore: New essays in epistemology and ethics*. Oxford University Press.
- Nutku, U. (1985). G.E. Moore'un natüralistçe yanılmaca yanılmacası. *Felsefe Arşivi Dergisi*, 25, 87-93.
- Özcan, Z. (2016). *Dil felsefesi II: Gündelik dil paradigması*. Sentez.
- Öztürk, A. B. (2016). Karl Popper'ın gözünden analitik felsefenin dilbilimsel dönemi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 6(1), 249-260.
- Panova, E. (1988). Filozofskata metamorphoza na Ludwig Wittgenstein. In N. Milkov (Ed.), *L. Wittgenstein - İzbrani sıçineniya* in (pp. 9-47). İzdatelstvo Nauka i İskustvo. [https://www.eskieserler.com/dosyalar/mpdf%20\(385\).pdf](https://www.eskieserler.com/dosyalar/mpdf%20(385).pdf)
- Putnam, R. A. (2016). Algi Moore'dan Austin'e. In A. Biletzki & A. Matar (Eds.), *Analitik felsefenin öyküsü* (M. Mete, Çev.). İdea Yayınevi.
- Rossi, J. G. (2020). *Analitik felsefe*. Bilge Kültür Sanat.
- Russell, B. (1905). On denoting. *Mind*, 14(56), 479-493. <https://www.jstor.org/stable/2248381>.
- Russell, B. (1977). *Dünya görüşüm* (S. Tiryakioğlu, Çev.). Varlık Yayınları.
- Russell, B., & Whitehead, A. N. (1910-1913). *Principia mathematica* (Vols. 1-3). Cambridge University Press.
- Schilpp, P. A. (1942). *The philosophy of G. E. Moore*. The Library of Living Philosophers.
- Türer, C. (2021). *Felsefe tarihi*. BİLAY (Bilimsel Araştırma Yayınları).
- Uygur, N. (2019). *Felsefenin çağrısı*. Yapı Kredi Yayınları.
- West, D. (2021). *Kıta Avrupası felsefesine giriş* (A. Cevizci, Çev.). Paradigma.
- Wittgenstein, L. (2010). *Felsefi soruşturmalar* (H. Barışcan, Çev.). Metis.
- Yıldırım, C. (2000). *Çağdaş felsefe sözlüğü: Terimler, öğretiler, filozoflar*. Bilgi.